

Az nyugodt, megállapodott, haladásellenes, változhatatlan egyszer s mindenkorra. Szabatosan fejezve ki: „liberális orthodoxia“ nem egyéb, mint ellenmondás önmagában. Ez a kifejezés valójában egy keverék, mely nagyon változik tartalmában, igen bizonytalan és ingatag. Az orthodoxia részint túlhaladott elemekkel van átítatva, részint elfogadta az észszerű, modern, unitárius eszméket. Az orthodoxia kezd utat nyitni a modern tudománynak racionalis, ethikai, szellemi és gyakorlati szempontból egyaránt. Ez az út a megcsontosodott teológiától a Jézus vallásához vezet s ezért ennek az útnak végső és kikerülhetetlen célja az unitárizmus.

Dr. Eliot A. Sámuel mély igazságot mond, midőn kijelenti, hogy az összes orthodox egyházak, ha haladni akarnak, lényegileg az unitáriusok nyomaiba kell hogy lépjenek; „amit mi tettünk, azt kell hogy tegyék ők is; az általunk kitaposott úton kell hogy haladjanak ők is.“

Angolból fordította : Kovács Lajos.

Miért van az unitárizmusnak jövője?

Nehéz e folytonos változások világában bármely dolognak állandóságáról beszélni. Sőt nemcsak nehéz, de szinte lehetetlen is. Csak felületes ember tud könnyedén szólni valamely elkövetkezendő dolog bizonyosságáról. Nem lehet már csak azért sem, mert minden embernek oly kicsi helyen áll az objektivitása, a szemléltető világot a maga igaz valóságában megbírálni tudása, hogy még a szem előtt lefolyó tüneményekről és dolgokról is a maga kedélyvilágához idomított, egyénenként változó ítéleteket állapít meg. Hogy tudna tehát valamely dologról, melynek még lényegét s a jelenben adott valóságát sem képes meglátni, hogy tudna egy ilyen dolognak jövőbeli helyzetéről magának tiszta képet alkotni?

S ha mégis mindezt megtenni igyekszik, szükséges, hogy a legalaposabb és legkörülményesebb eljárással tegye ezt. Figyelembe kell vennie a megfigyelendő dolognak az előítéletektől és emberi befolyásoktól független valódi lényegét. Aztán az univerzális emberi psziché, mely törvényszerű fejlődése folytán ösztönszerűleg kivet magából egyes eszméket vagy hatásokat. Aztán össze kell

vet. ie az illető tárgy megismert lényegét, az általános emberi psziche univerzális tulajdonságaival.

Az unitárizmus lényegét ismerjük és nekem nem is lehet céloom erre bővebben kiterjeszkedni.

A második tényező, az univerzális emberi psziche általános változásai, röviden leszögezhetők: az emberi lélek mindenkor ösztönszerűleg törekszik a homályosnak, a misztikumnak megmagyarázására. Benne rejlik az emberi elme természetében, hogy ösztönszerűleg irtózik a megmagyarázhatatlantól, a sötétben uralkodó eszméktől. Az emberi történelem ókorában élőknek primitív magyarázatai is ezt igazolják. Mikor két kő összeütközéséből szikra pattant ki, másként meg nem magyarázhatván, akaratcentrumoknak vélte ez élettelen testeket, melyek tulajdon önakaratukból adták e tüzet. Tehát már magyarázni törekedtek. Az emberi lélek fejlődése során e magyarázatok tökéletesbedtek, de a hajlam, a vágy ugyanaz maradt.

Ezek után jön a harmadik kérdés megvilágítása: hogyan viszonylik az unitárizmus alaplényege az emberi lélek fokozatos fejlődéséhez. Meg fog-e felelni a mind többet és többet kívánó ész és lélek követelményeinek? Ki fogja-e elégíteni a fejlődésében soha meg nem álló emberi lelket? Lépést tud-e tartani azzal az eszméleti fejlődéssel, melyet észreveszünk ha akár a történelem lapjaira tekintünk, akár a jelen napokat vizsgáljuk is. E kérdésekre csak igennel felelhetünk. Az unitárius vallási eszmék az emberiség fokról-fokra való haladásával szemben, oly szembetűnő ugrást jelentenek, hogy ezek mondhatni jó idővel megelőzték korukat. Az univerzális emberi léleknek bele kell fejlődnie e légkörbe, amíg azt teljesen magáévá tenni, asszimilálni tudja. Ha az unitárizmusnak valódi fejlettségét tapasztalni akarjuk, nem kell egyebet figyelembe vennünk mind azt, hogy mennyiben emelkedik ki tisztaságban az univerzális emberi pszichét ma is kielégítő többi vallások közül. Mert ma még az emberiségnek elenyészően kicsiny százaléka érez igazi lelki szükségletet az unitárizmus emelkedettebb tisztasága után, ami csak azt bizonyítja, hogy még nem emelkedett arra a fokra, — nem értelmi, hanem tisztán lelki szempontból, hogy azt teljesen át tudja élni, érezni és érteni.

Lássuk tehát, hogy minő fejlődést mutat az unitárizmus a többi vallásokkal szemben? Ott van legegyszerűbben is a minden vallás alapját képező Isten hit. Nemcsak az emberi léleknek, de az ész-

nek is követelménye, hogy higgyen egy felsőbb valóságban, aki nélkül mint őserő nélkül semmit megmagyarázni nem tud. Istenben hinni nemcsak lelki szükség, hanem észkövetelmény is. A kérdés most csak az, hogy melyik vallás hogy fogja föl, törekszik és tudja megmagyarázni az Isten lényegét. E kérdés tárgyalásánál elmellőzőm azon primitivebb fölfogásokat, melyek az emberi léleknek csak első tapogatózásai voltak, hanem rátérek azon gondolatokra, melyek az emberi lelkeken ma is tulnyomólag dominálnak?

A zsidó vallás Jehovája egyetlen-egy személyű Úr, erős, bosszúálló Isten. Ez eszme nem egyeztethető össze az Istennek megnyitatózó munkásságával. A mohammedánok Allahja egészen nemzeti jellegű, nem univerzális, e hitforma nem tud az általános emberi lélek szerves része lenni.

A Jézus hitében alakult ki Isten létének fogalma a legtisztábban: Isten a szeretetnek Istene, testnélküli valóság, végtelen és halhatatlan lélek, kinek a szeretet nem csupán tulajdonsága, hanem éppen lényege. E tiszta magasztos hitbe egy, az egész hitforma lényegét megváltoztató vélemény csúszott be az idők folyamán: Isten háromszemélyűségének gondolata. Jézus munkásságának nagyszerűségét ugyanis emberi adottságokból kimagyarázni nem tudták. Azt mondták, hogy így élni és munkálkodni csak Isten tud, tehát Jézusnak Istennek kellett lennie. E fölfogáshoz később az a hit járult, hogy maga a szentlélek is, mely Jézust munkára ihlette, isteni lényegű. Első pillantásra látszik, hogy e hitbeli misztikum, mennyire ellenkezik a józan ész kritikájával. Ellentétben áll az ésszel először az „egy személyben három“ fogalma. Aztán hogyan hihető, hogy a világban tapasztalható végtelen rend és harmónia a dolgok egységes és céltudatos megalkotottsága három különböző lénytől származna és kormányoztatna?

Ott tűnt ki legelőször az unitarizmus emelkedettsége, mikor az „oszthatatlanul egy“ Isten eszméjét megteremtette, vagy ha úgy tetszik, följújtotta a Jézus által megismertetett Isten eszmét. Az unitarizmus emellett megtartotta az Istenről való hitet jézusi magaslaton, imádván őt, mint a véghetetlen szeretet és igazság Istenét. Ezt igyekezett megőrizni a többi keresztyény vallásfelekezet is, de e ponton ellenkezésbe jönek önmagukkal. Azonban ez ellentmondás már nem olyan, amilyent az Isten eszme kifejtésénél vehettünk észre. A szentháromság ugyanis ellenkezésben állhat a józan ésszel, de azért, mint hitforma, szép s a hívő lélek benne

megnyugodhatik. Van azonban egy pont e hitvallásokban, mely nemcsak az ésszel, hanem a lélekkel is ellenkezésbe jön. Ugyanis a többi vallásfelekezetek amellet, hogy Istent az örök szeretet megtestesülésének vallják, azt hirdetik, hogy Jézusnak Isten elrendelése szerint az emberiség bűneiért kellett szenvednie és meghalnia. Ilyen értelemben hiszik és vallják ők Jézus megváltói munkásságát. Ebbe, hogy egy ártatlan szenvedjen sok bűnös bűneiért, a lélek sem tud megnyugodni s nem is egyeztethető ez össze az örök, a halhatatlan, az abszolút szeretet és igazság gondolatával.

E ponton már nemcsak észbelileg, mint az előbbin volt, hanem lelkileg is emelkedettebb az unitárizmus tanítása, mely Jézus megváltói munkásságát úgy értelmezi, hogy Jézus megszabadította, — de csak tisztán lelki és erkölcsi értelemben, — a bűntől és a haláltól. A bűntől úgy, hogy megmutatta az emberiségnek a bűn aljasságát, az emberi méltóságot annyira lealázó voltát, aztán egész életével példát adott a bűntelen, a nemesen tiszta életre. A haláltól pedig úgy, hogy a halál félelmét egy jobb jövő, az örök élet reményének élesztgetésével, az emberi lélekből kiirtotta. Ezekből látszik igazán az unitárizmus magas fejlettsége, hogy még a hitvallások zenitjén álló többi keresztény vallásfelekezet közül is kiemelkedik, mert bár azoknál nem mindenben nyugtatja meg jobban a lelket, de minden tételében megfelel a tiszta ész kritikájának.

A fentebbiekből kitűnik, hogy az unitárizmus hogyan viszonylik az általános emberi psziche fejlődésének törvényeihez. Láthatjuk, hogy ha az unitárizmus nem felel meg az emberi lélek mai kívánalmainak, az csak az unitárius vallás magasabb fejlettségének s még annak a ténynek a következménye, hogy a nagy világhatalomtrófa az emberi lelket rendes fejlődési irányából kizökkentvén, a misztikum és a dogmák utáni vágy, vagy ennek ellenkezője a rideg racionális irányzatok dominálnak az emberi lelkeken. De ez a fejlődés s haladás örök törvényei szerint csak átmeneti jelenség lehet. Az univerzális emberi léleknek újra vissza kell térnie a fejlődés rendes útjára.

S ha ez megtörtént, akkor bizton állítható az előbbieik alapján, hogy a fokozatosan fejlődő emberi lélek hozzáfog, mert hozzá kell hogy érjen az unitárius vallási eszmékhez. Ezért lehet az unitárizmust joggal a jövő vallásának nevezni.

Mondhatja valaki azonban ezek után, hogy mindez lehet igaz, azonban egy vallás igazi lényege és emelkedettsége nemcsak abban

áll, hogy mennyire felel meg ez a józan ész kritikájának, ahhoz, hogy igazán a jövő vallásává lehessen, ez magában nem elég, hanem szükség, hogy a lelket mindenkor megnyugtassa s balsors és szerencse közt egyaránt megőrizze a szív tisztaságát s Istenhez emelje a szívet, lelket egyaránt. Ha valaki ezt tagadná, az ellentmondásba keveredne a vallás igaz hivatásával és lényegével.

Itt aztán eljutottunk ahhoz az igen fontos tény megállapításához, hogy az unitárizmus amellett, hogy a józan ész kritikáját mindenben kiállja, tehát a fejlődő ész követelményeit kielégíti, mindezek mellett sem változott át tudománnyá, nem vesztette el hitszerűségét, megmaradt a szív igaz vallásának s a lelket mindenben megnyugtató magasztos hitnek s így egy vallás igaz hivatását mindenkor be tudja tölteni. Amit az unitárius vallásban a józan ész bizonyítása mellett elismerünk, annak igazságát a szív is diktálja, mert ezen igazságok nem olyanok, melyek a józan ész kívánalmait kielégítve, a szív érzéseivel ellenkezésbe hoznának, ellenkezőleg, lelkünkbe mindig a megnyugvás balzsamát csepegtetik. Hiszen mindaz, amit az unitárizmus a józan ész világossága mellett Istenről, Jézusról és az ember elhivatásáról tanít, mind egy-egy csepp ír, a hitetlenségtől felzaklatott lélek sebeire. Tudni azt, hogy fölöttünk uralkodik az egyetlen-egy Ur, a jóságos atya, ki maga az örök szeretet és igazság s tudni azt, az unitárizmus fénye mellett, hogy az Atya végtelen szeretetével és jóságával ellentétben soha semmi körülmények között nem cselekszik, ezeket tudni, a szívre csak felemelő, megnyugtató tudat lehet. Az unitárizmus igazságát ész, lélek egyaránt bizonyítja. Fölemelő s a valódi hit célját és hivatását mindenkor betöltő voltát igazolja a rajta minden időben megnyugvó s az élet ezer szenvedése és csapása közt benne mindenkor megújuló lélek.

Miért van tehát az unitárizmusnak jövője? Mert tisztasága a világosságra törekvő ész kívánalmait, emelkedettsége pedig a hívő lélek vágyait mindenkor betölti. S hogy az unitárizmus e fenséges hivatását betölthesse, mi a mi hivatásunk?

A mi kötelességünk a szó legnemesebb értelmében unitáriusnak lenni, hogy mindnyájan, kiki azon a helyen, hová sorsa helyezte, egy-egy világi pap legyünk és vessük el a világosság és a hit után szomjazó emberszivekbe tiszta vallási eszméit, hogy legyen mindnyájunk élete egy-egy nemes tett s hogy legyen az unitárizmus egy nagy, egy végtelen jó cselekedet!

Ifj. Ürmösi Károly.

Egyházi gyűléseink.

Az unitárius egyház életében történelmi jelentőségű napok folytak le Kolozsvárt 1927 évi november 2—7 napjain. A hitnek, az egyetakarásnak, az áldozatkészségnek s a történelmi hivatás felismerésének az az ereje, amely ezekben a napokban megnyilatkozott, hisszük, hogy maradandó nyomokat hagy egyházunkban, sőt a többi kisebbségi egyházakra is jótékony kihatással lesz. Egy új pünköszt felemelő örömeiben volt részünk s ráléptünk arra az útra, amelyen egy szebb és biztosabb jövő kilátásai nyílnak meg előttünk. Ezek a napok méltán sorakoznak a XVIII. században a világi főuraink által kezdeményezett szervezéshez s a mult század önkényuralma ellen készült védekezéshez. Bizonyosságául annak, hogy a lélek él s hasonló okok, ugyanazon eredményeket szülik a történelem folyamán. Mi, amidőn meghajtjuk lobogónkat a legkisebb egyház lelki nagysága előtt, a krónikás hűségével igyekszünk leírni e fölemelő ünnepi napok lefolyását.

1. *Lelkészto vábbképző.* Ezen a címen folyt két napon keresztül az a magas színvonalon álló eszmecsere, amelyet az E. K. Tanács intézkedése folytán az idén a theológiai akadémia rendezett, amelynek célja volt, hogy valláserkölcsi nevelésünket az egész vonalon a jelen idők kívánalmai szerint átalakítsa, illetve az átalakításhoz szükséges alapelveket megállapítsa. Az értekezletet *Dr. Varga Béla* előadása vezette be, aki a valláserkölcsi nevelésre vonatkozó újabb irányzatokat mutatta be. Különösen hangsúlyozta, hogy a vallást iskoláinkban ki kell emelnünk a közönséges tantárgyak közül s óvakodnunk kell a kritikai szellem túltengésétől. *Dr. Kiss Elek* „Az ószövetség szerepe valláserkölcsi nevelésünkben“ című értekezésében rámutatott az ószövetségben rejlő gazdag nevelési anyagra s annak miként leendő felhasználására. *Gálfi Lőrinc* pedig az újszövetség nevelői értékeit állította előnkbe a tőle megszokott világos és teljes kritikai alapon álló előadásban. *Csifó Salamon* az egyháztörténelem széles mezejét járta be s gondosan igyekezett kiválogatni annak terméséből azokat, amelyek a mi viszonyaink között építő hatásúak lehetnek a gyermeki lelkekre. Végül *Dr. Boros György* „A hit- és erkölcsi nevelés“ címen mutatta be azt, hogy miképpen képzel el az egész valláserkölcsi nevelésünket. Mindkét reggel az értekezlet imádsággal kezdődött, melyet ifj. *Máthé Lajos* és *Szentiványi Sándor* lelkészek végeztek. Ezenkívül volt két érté-